

NOTĂ ANALITICĂ

E-justiție: progrese, provocări și recomandări pentru impulsționarea utilizării soluțiilor digitale în sectorul justiției

Autoare: Olga Tumuruc

Chișinău, 2024

Notă de limitare a responsabilității

Această notă analitică este elaborată de către IPRE, cu suportul comun al proiectelor „Fondul de Consiliere în Politici” și „E-Guvernare și Digitalizare în țările din Parteneriatul Estic”, finanțate de Ministerul Federal German pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (BMZ) și implementate de către GIZ Moldova.

INTRODUCERE

Soluțiile digitale pot contribui la îmbunătățirea eficienței sectorului justiției, pot spori transparența și accesul la justiție. Atunci când sunt folosite sistemic și strategic, dar și inclusiv ca mecanism de garantare a drepturilor fundamentale, soluțiile de e-justiție pot susține promovarea statului de drept și pot proteja drepturile omului, îmbunătățind în același timp eficacitatea sistemelor și actorilor din domeniul de justiție, apropiindu-ne de conceptul de justiție orientată pe cetățean.

Subiectul de e-justiție este abordat într-un context național de politici care promovează utilizarea soluțiilor digitale și care recunoaște informatizarea ca una din prioritățile reformei instituționale a sistemului judiciar per ansamblu.

Astfel, trebuie să menționăm că în decembrie 2021, a fost aprobată [Strategia](#) privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și [Planul de acțiuni](#) corespunzător pentru implementarea acesteia. Documentul de politici stabilește că o justiție modernă, căreia să îi fie asigurate independența și eficiența ar urma să fie atinsă prin concentrarea eforturilor pe 3 direcții strategice: (1) independența, responsabilitatea și integritatea actorilor din sectorul de justiție; (2) accesul la justiție și calitatea actului de justiție; (3) administrarea eficientă și modernă a sectorului de justiție. Subsecvent, dezvoltarea și implementarea sistemelor informaționale judiciare este propusă în strategie ca un obiectiv pentru a crește eficiența activităților desfășurate în sistemul justiției, reducerea întârzierilor și costurilor, respectiv îmbunătățirea accesului la justiție.

Totodată, independența, integritatea și eficiența justiției, asigurarea statului de drept prin finalizarea reformei cuprinzătoare a sistemului de justiție, reprezintă una din acțiunile fundamentale asumate de Republica Moldova în contextul parcursului european și implementării [Planului](#) Național de Acțiuni pentru Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Tehnologiile informaționale, așa cum descrie și Strategia din 2021 își pot aduce contribuția la îmbunătățirea actului de justiție, creșterea încrederii justițiabililor în justiție și în consecință la atingerea dezideratelor ce decurg din agenda de integrare europeană și cel de dezvoltare durabilă a unui stat orientat spre necesitățile cetățenilor.

Nu în ultimul rând, pentru contextul prezentei Note analitice, vom face referință și la [Strategia de Transformare Digitală](#), aprobată în septembrie 2023 de Guvernul Republicii Moldova, unul din obiectivele căreia este instituirea unui stat digital eficient, inteligent și transparent (Obiectivul general nr. 4), dar și integrarea viziunii de combatere a corupției în soluțiile digitale. Prin creșterea nivelului de transparență, imparțialitate și responsabilitate, sistemele digitale vor contribui la reducerea corupției, creșterea încrederii în instituțiile responsabile de ocrotirea normelor de drept, iar

digitalizarea proceselor din sectorul de justiție țintește ca ponderea utilizării serviciilor digitale în procesele judiciare să fie de cel puțin 30% din numărul total de cauze.

La nivel european, [Busola](#) pentru dimensiunea digitală 2030: modelul european pentru deceniul digital, menționează drept aspirația europeană fundamentală în domeniul digital ca fiind: mai multă putere de acțiune cetățenilor și întreprinderilor. Astfel, obiectivul UE este de a se asigura că până în 2030 viața democratică și serviciile publice în mediul online vor fi pe deplin accesibile tuturor, inclusiv persoanelor cu handicap, și că vor beneficia de un mediu digital de cea mai bună calitate, care va oferi servicii și instrumente ușor de utilizat, eficiente și personalizate, cu standarde ridicate de securitate și de confidențialitate.

Transformarea digitală trebuie, de asemenea, să favorizeze construirea unor sisteme de justiție moderne și eficiente, să asigure respectarea drepturilor justițiabililor și o eficacitate sporită a acțiunilor publice, inclusiv a capacităților de asigurare a respectării legii și celor de investigare. Accesul la justiție trebuie să fie menținut și trebuie să țină pasul cu schimbările, inclusiv cu transformarea digitală, care este o dominantă trans-sectorială a timpului și care afectează toate aspectele vieții noastre.

Pe de altă parte, Consiliul European, încă în anul 2020 menționa că digitalizarea continuă a sistemelor judiciare are un potențial enorm de a continua să faciliteze și să îmbunătățească accesul cetățenilor la justiție. Instrumentele digitale pot contribui la o mai bună structurare a procedurilor și la automatizarea și accelerarea gestionării sarcinilor standardizate și uniforme, sporind astfel eficacitatea și eficiența procedurilor în fața instanțelor judecătorești, dar și contribui la reziliența sistemului de justiție. Consiliul a subliniat la fel necesitatea de a promova competențele digitale în sectorul justiției pentru a permite judecătorilor, procurorilor, personalului din justiție și altor practicieni din domeniul justiției să utilizeze în mod eficace instrumentele digitale, respectând în mod corespunzător drepturile și libertățile celor care urmăresc să li se facă dreptate.

În Republica Moldova, digitalizarea sectorului de justiție a fost inițiată încă în anul 2009, atunci când a fost dezvoltată și lansată prima versiune a Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD), ca măsură de răspuns și prevenire a implicării factorului uman în procesul de distribuire a dosarelor în instanțele judecătorești și cu scopul eficientizării activității instanțelor judecătorești. Eforturile de digitalizare au continuat cu Sistemul de înregistrare audio a ședințelor de judecată (FEMIDA), Portalul Național al Instanțelor de Judecată, sistemul de videoconferințe și Sistemul e-Dosar Judiciar.

Astăzi, aceste sisteme sunt module ale Sistemului Informațional Judiciar, reglementat prin [Hotărârea Guvernului](#) nr. 794/2018, care reprezintă o panoplie de mijloace, sisteme, destinată informatizării sectorului și care conturează conceptul de e-justiție.

Măsura în care Sistemul Informațional Judiciar transpune conceptul de justiție orientată pe cetățean, facilitează accesul la justiție, dar și garantează principiile de

bază ale înfăptuirii justiției din perspectiva unui utilizator și consumator de justiție și servicii conexe, urmează a fi analizată în prezenta notă.

Totodată, vom încerca să înțelegem care sunt barierele pentru lansarea în producție deplină a acelor sisteme care sunt pilotate deja de mai bine de 10 ani, cât de pregătit este sistemul de justiție pentru a funcționa pe deplin în format digital, dar și perspectivele unui sistem integrat de e-justiție, interoperabil, care să cuprindă toate etapele și actorii sistemului de înfăptuire a justiției.

SISTEMUL INFORMAȚIONAL JUDICIAR ȘI SERVICIILE DIGITALE PENTRU JUSTIȚIABILI

În conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului nr. 794/2018 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Sistemului Informațional Judiciar, acesta din urmă este conceput ca fiind un sistem informațional automatizat constituit dintr-un ansamblu de resurse și tehnologii informaționale, mijloace tehnice de program și metodologii aflate în interconexiune, fiind destinat înregistrării, prelucrării, utilizării, păstrării, informațiilor cu privire la cererile de chemare în judecată și dosarele instanțelor de judecată din momentul înregistrării acestora până în momentul arhivării și publicării.

Sistemul Informațional Judiciar are 4 componente/module:

- 1) *Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD)*, care se axează pe evidența electronică a dosarelor, ședințelor de judecată, citațiilor și, desigur, repartizarea automată aleatorie a cauzelor.
- 2) *e-Dosar Judiciar (SI e-Dosar Judiciar)*, funcționalitatea de bază fiind depunerea cererii în instanța de judecată în format electronic și a materialelor din dosar, probelor, accesul la dosar și actele aferente. În esență, misiunea acestei componente este de asigurare a accesului la justiție pentru toți participanții la proces.
- 3) *Portalul Național al Instanțelor de Judecată (PNIJ)* care reprezintă punctul unic de acces la informațiile publice despre activitatea instanțelor de judecată (agenda ședințelor, hotărârile emise, citațiile, practica judiciară, etc.).
- 4) *Soluția informatică a ședințelor de judecată (SIaS)*, destinată desfășurării ședințelor de judecată în regim de videoconferință și înregistrării audio/video a ședințelor. Rolul soluției este de a spori calitatea ședințelor de judecată și a actelor procesuale întocmite, dar și creșterea accesului la justiție și transparenței proceselor judiciare.

PROGRAMUL INTEGRAT DE GESTIONARE A DOSARELOR

Conform informațiilor disponibile public, inclusiv confirmate de Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești¹, Programul Integrat de Gestionare a

¹ Conform pct. 15 al HG 794/2018 AAIJ este desemnată în calitate de posesor al Sistemului Informațional Judiciar, adică implicit a PIGD.

Dosarelor este folosit de toate instanțele judecătorești: 15 instanțe de fond (sediile principale și secundare), 4 Curți de Apel și Curtea Supremă de Justiție.

Datele statistice pentru 2023 privind activitatea primei instanțe denotă următoarea situație

- Examinarea cauzelor civile – 119664 materiale (cereri și dosare) parvenite, deci înregistrate în PIGD;
- Examinarea cauzelor contravenționale – 16871 dosare depuse/înregistrate în PIGD;
- Examinarea cauzelor penale – 65321 dosare înregistrate în PIGD.

Pe dimensiunea ședințelor planificate și create utilizând funcționalitățile PIGD, de către Judecătorii și Curțile de Apel, cifrele lunare pentru anul 2023 sunt de următoarea natură: ianuarie – 30 568, februarie – 46 527, martie – 50 363, aprilie – 35 441, mai – 46 511, iunie – 42 033, iulie – 28 734, august – 19 026, septembrie – 31 800, octombrie – 45 318, noiembrie – 48 244, decembrie – 39 067.

Totodată, cifrele din rapoartele statistice pentru anii 2021, 2022 (la aceleași poziții) denotă o creștere a numărului de materiale, cereri, dosare și ședințe înregistrate în PIGD, ceea ce, din perspectiva funcționării și utilizării soluției informaționale, poate fi interpretat ca o utilizare constantă, regulată a PIGD pentru înregistrarea și evidența procesuală a actelor și etapelor proceselor.

Este de reținut că potrivit Instrucțiunii referitor la activitatea de evidență și documentare procesuală în judecătorii și curțile de apel, aprobată de Consiliul Superior al Magistraturii, lucrările de evidență și documentare procesuală în instanțele de judecată și curțile de apel se duc prin intermediul PIGD. Toate acțiunile de înregistrare, repartizare, examinare și încheiere a dosarelor se înregistrează în PIGD. Toate documentele întocmite în cadrul instanței de judecată, cum sunt citațiile, procesele-verbale, hotărârile, încheierile, etc., se înregistrează în PIGD.

Totuși, aceeași instrucțiune prevede că: „în același timp, în instanțele de judecată și curțile de apel lucrările de evidență și documentare procesuală se duc manual până la crearea condițiilor necesare care să asigure excluderea evidenței pe suport de hârtie a dosarelor”. Asta înseamnă că la modul practic instanțele desfășoară lucrările de evidență și documentare procesuală în formă manuală și le dublează prin intermediul PIGD. Acest lucru subminează rolul PIGD, deoarece aparent acesta asigură toate acele „condiții tehnice necesare” pentru a nu dubla munca depusă de secretariatul instanțelor, sistemul având o activitate stabilă de-a lungul anilor și o acoperire națională.

Conform opiniei Consiliului Superior al Magistraturii (CSM), funcționalitățile oferite de PIGD și în general modul de funcționare și utilizare a PIGD este unul satisfăcător pentru contextul Republicii Moldova, asigurând în mare parte necesitatea de bază, cea de gestionare a dosarelor și repartizarea lor aleatorie. Deși o bună parte din registrele din cadrul PIGD au fost simplificate și automatizate, rămân însă în continuare necesități de optimizare, una din principalele probleme fiind asigurarea accesului la registrele de stat. Programul ar necesita totuși o mai bună conectivitate,

integrare organică cu celelalte soluții informaționale din domeniul justiției, cum ar fi din domeniul urmăririi penale, expertize judiciare, asistență juridică garantată, executare și altele.

Deși potrivit Regulamentului SIJ, este prevăzută interacțiunea și schimbul de date cu o serie de sisteme informaționale (Registrul informației criminalistice și criminologice, Registrul de evidență a contravențiilor, Registrul persoanelor reținute, arestate și condamnate, SIA Urmărirea penală: E-Dosar, etc.), cu excepția consumului de date din Registrul de stat al populației și Registrul de stat al unităților de drept, la modul practic aceste integrări nu sunt realizate, iar drept urmare comunicarea la diferite etape procesuale, transmiterea dosarelor, actelor, titlurilor, altor acte procedurale, are loc în afara sistemului.

Prima versiune a PIGD a fost lansată în anul 2009. Din anul 2009, soluția informatică a fost modernizată și îmbunătățită, noi versiuni fiind lansate pentru a răspunde cât mai bine necesităților sistemului judecătoresc, participanților la proces, dar și a face mai transparentă și eficientă activitatea instanțelor.

Acele lacune sau deficiențe depistate anterior, care implicau și anumite riscuri sau vulnerabilități, au fost în timp înlăturate prin noi dezvoltări ale soluției digitale, asigurând astfel o mai bună și corectă funcționare a PIGD, o mai bună securitate și siguranță a fluxurilor, mai multă încredere și reziliență a soluției.

PIGD are o acoperire națională, adică este utilizat în toate instanțele, de toate nivelele, și din câte vedem din rapoartele statistice, este utilizat în mod constant.

Chiar și așa, după 14 ani de pilotare națională, PIGD continuă să rămână în regim de pilotare, fapt care, pe lângă neîncrederea în soluția electronică atât a justițiabililor, cât și a profesioniștilor din domeniul justiției, sub aspect juridic creează o barieră, un vid care limitează valorificarea deplină a potențialului oferit de PIGD, iar în consecință limitează și atingerea obiectivului de bază – facilitarea accesului la justiție.

E-DOSAR JUDICIAR

SI e-Dosar Judiciar este parte componentă a Sistemului Informațional Judiciar și a devenit funcțional în anul 2019. Într-o primă fază, sistemul a fost pilotat într-un cerc restrâns (avocați din circumscripția Judecătoria Cahul și Curtea de Apel Cahul).

Ulterior, pilotarea a fost extinsă la avocații din circumscripția Judecătoria Bălți și Ungheni. La 11 iulie 2023, prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii a fost constatată lista instanțelor desemnate, sediile centrale și secundare (17 sedii) pentru pilotarea soluției informatice E-dosar judiciar. Adicional prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii din 23 ianuarie 2024, în lista pentru pilotarea SI e-Dosar Judiciar a fost inclusă și Judecătoria Orhei.

Potrivit pct.3.3.2. lit. b) al Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025, aprobate prin Legea nr.211 din 06.12.2021, implementarea aplicației informatice e-Dosar judiciar în toate instanțele judecătorești la nivel național urmează a fi finalizată în anul 2025.

Actualmente, e-Dosar Judiciar este accesibil doar unei categorii de utilizatori - avocaților. Practica internațională însă recunoaște că un minim funcțional al sistemelor respective - accesibilitatea pentru toate categoriile de utilizatori (persoane fizice, reprezentanți ai persoanelor juridice).

Sub aspect de asimilare a soluției, adică de utilizare de către cei pentru care este disponibilă, reținem că potrivit informației furnizate de Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești (AAIJ) la procesul de pilotare pot participa toți avocații din țară, în baza acordurilor de colaborare încheiate bilateral cu AAIJ, fiind **semnate 151 de acorduri de utilizare a SI e-Dosar Judiciar**.

Totodată, pe parcursul anilor 2022-2023, alți 1030 de avocați, angajați ai instanțelor de judecată au fost instruiți și sunt potențiali utilizatori ai soluției.

Cu regret, nu sunt disponibile informații cu privire la:

- numărul efectiv de utilizatori activi ai SI e-Dosar Judiciar;
- numărul de cereri de chemare în judecată depuse utilizând SI e-Dosar Judiciar;
- numărul de procese verbale contravenționale depuse utilizând SI e-Dosar Judiciar;
- numărul de rechizitorii/demersuri/plângeri/alte acte emise de procurori depuse utilizând SI e-Dosar Judiciar;

Respectiv, este greu de estimat cât de utilizată este soluția SI e-Dosar Judiciar or informații relevante în acest sens nu au fost furnizate.

SI e-Dosar Judiciar dispune și de un grad limitat de conectivitate, în sensul interoperabilității cu alte sisteme și actori din sistemul de justiție. Doar Instanța model Edineț a interconectat Procuratura Briceni (sediul Ocnița), fiind depuse 7 materiale.

Drept urmare, chiar dacă anumite date, informații necesare în contextul examinării cauzelor sunt disponibile în format electronic, ele se solicită pe suport fizic de la părți, din motivul lipsei de interoperabilitate și integrare cu registrele de publicitate și alte sisteme relevante.

Totodată, o serie de aspecte legale, organizatorice și tehnice la fel nu încurajează utilizarea activă a SI e-Dosar Judiciar

Printre acestea menționăm necesitatea prevederii în cadrul legal a posibilității depunerii și accesării documentelor prin intermediul SI e-Dosar Judiciar, precum și a citării și exceptarea de obligația de a prezenta în format de hârtie a copiilor de pe materialele dosarului. În acest sens, este necesară operarea modificărilor legislative atât în Codul de Procedură Civilă, Codul de Procedură Penală, cât și în Codul Administrativ și Codul de Executare.

Chiar dacă Codul de Procedură Civilă indică la art. 17 alin. (1) posibilitatea depunerii materialelor judiciare prin utilizarea PIGD, remarcăm că această prevedere este eronată și nu corespunde realității, or depunerea are loc prin intermediul SI e-Dosar Judiciar, iar nemodificarea ei descurajează procesul de pilotare, poate stagna procesul de extindere a SI e-Dosar Judiciar și induce în eroare utilizatorii SI e-Dosar Judiciar.

La fel, din normele existente nu este clar dacă justițiabilii care depun cererea și materialele aferente prin SI e-Dosar Judiciar sunt sau nu exonerati de obligația depunerii cererii și materialelor aferente în format fizic (pe suport de hârtie).

Principiul previzibilității normelor este afectat în acest caz, fapt care la rândul său contribuie la o utilizare limitată a soluției informaționale și o valorificare insuficientă a oportunităților oferite.

O altă barieră care a fost invocată în ceea ce privește utilizarea scăzută a SI e-Dosar Judiciar este necesitatea deținerii unei semnături electronice calificate. Deși, semnătura electronică calificată este un atribut indispensabil pentru a acționa sigur și univoc în mediul digital, mulți din potențialii utilizatori ai SI e-Dosar Judiciar continuă să considere nepotrivit să achite o anumită taxă pentru a deține o identitate digitală. Respectiv, implementarea unor soluții alternative care nu ar necesita costuri suplimentare pentru utilizatori este așteptată și necesară.

Așa cum a menționat și reprezentantul Consiliului Superior al Magistraturii, atât timp cât SI e-Dosar Judiciar nu este disponibil justițiabililor, acesta este departe de a fi utilizat conform destinației sale primare.

Pe de altă parte, revenind la Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și Planul de acțiuni corespunzător pentru implementarea acesteia, către finele anului 2025, aplicația SI e-Dosar Judiciar urmează a fi extinsă în plan național.

AAIJ [susține](#) că principalul obiectiv pentru următorii trei ani este ca relația dintre justițiabili și instanțele de judecată să fie cât mai ușoară și cât mai accesibilă. Pentru ca justițiabilii să poată utiliza SI e-Dosar Judiciar pentru a depune cererile de chemare în judecată în instanțele de judecată și să poată administra probele pe care le prezintă în instanțele de judecată, să poată planifica o ședință de judecată în cadrul instanței de judecată și să poată primi notificări despre proces și chiar să poată primi și hotărârea în variantă electronică.

SOLUȚIA INFORMATICĂ A ȘEDINȚELOR DE JUDECATĂ

Conform Regulamentului SIJ, soluția este destinată desfășurării videoconferințelor, înregistrării audio/video a ședințelor de judecată cu utilizarea echipamentului periferic și a softului special de înregistrare.

Înregistrarea audio a ședințelor de judecată este realizată cu utilizarea sistemului informațional „Femida” și are drept scop asigurarea calității, corectitudinii, plenitudinii și non-repudierii la întocmirea actelor procesuale, asigurarea judecării echitabile a cauzei. Sub acest aspect, toate instanțele de judecată au fost dotate cu echipament și soluția soft specializată și, respectiv, utilizează constant această funcționalitate

Organizarea ședințelor de judecată în regim de videoconferință a cunoscut în timp o dezvoltare mai lentă, care însă a fost accelerată de pandemia COVID-19. Astfel, în perioada anilor 2019-2021, videoconferința a început a fi utilizată pentru a facilita audierea subiecților procedurali la distanță, fiind astfel respectate drepturile părților,

asigurată celeritatea procesului prin micșorarea esențială a termenelor de examinare a dosarelor.

Una din constatările de bază cu privire la utilizarea mecanismului de videoconferință este faptul că cadrul legal definește expres categoriile de cauze penale care pot fi examinate prin intermediul videoconferinței, dar și categoriile de participanți la proces în cauze civile care pot participa la ședințele de judecată prin intermediul videoconferinței.

Drept urmare, nu toate cauzele pot avea ședințe de judecată în regim de videoconferință, ci doar acelea care se încadrează în ipotezele prescrise expres de Codul de procedură penală și Codul de procedură civilă.

Pe de o parte, acest aspect oferă anumite garanții procesuale participanților la proces în cazul în care cad sub incidența acestor prevederi, iar pe de altă parte, prin reglementarea expresă a categoriilor de cauze sau categoriilor de participanți care pot beneficia de dreptul de a participa la ședința de judecată prin intermediul videoconferinței limitează în fapt drepturile și posibilitățile celorlalte categorii.

Analizând [rapoartele](#) statistice publicate de AAIJ privind numărul total al ședințelor desfășurate în instanțele de judecată și curțile de apel și a celor cu utilizarea instrumentelor de videoconferință, pe parcursul anului 2023, putem constata o rată infim de mică a ședințelor de judecată în regim de videoconferință. În lunile cu maximă încărcătură (cu cel mai mare număr de ședințe, 39 000 și mai mult ședințe), rata ședințelor organizate prin mijloace de videoconferință a fost în medie de **6,49 %**.

Luna (anul 2023)	Numărul total de ședințe desfășurate (conform PIGD)	Numărul de ședințe desfășurate prin videoconferință	% de ședințe prin videoconferință
Ianuarie	26 812	1 852	6,90 %
Februarie	39 355	2 777	7,05 %
Martie	41 759	3 037	7,27 %
Aprilie	30 429	2 105	6,91 %
Mai	39 222	2 669	6,80 %
Iunie	20 674	2 672	12,92 %
Iulie	25 154	1 934	7,68 %
August	16 931	1 782	10,52 %
Septembrie	27 237	1 979	7,26 %
Octombrie	39 865	2 333	5,85 %
Noiembrie	41 239	2 274	5,51 %
Decembrie	3 3037	1 773	5,36 %

Sistemul de videoconferință este implementat în vederea asigurării posibilității participării la distanță a părților și participanților la proces în cadrul ședințelor de judecată, precum și vizează scopul de reducere semnificativă a cheltuielilor legate de escortarea deținuților, implicarea părților și martorilor în examinarea cauzelor, la fel și reducerea termenelor de examinare a dosarelor. Cu toate acestea, așa cum putem vedea din datele statistice, obiectivul dat, în anul 2023, a fost atins doar parțial, într-un număr nesemnificativ de cazuri.

Tot în acest context trebuie menționat și faptul că nu toate sălile de ședințe sunt dotate cu echipamentul necesar pentru desfășurarea ședințelor în regim de videoconferință. Astfel, din 231 de săli de ședințe, doar 74 de săli dispun de setul echipament necesar, pentru desfășurarea ședințelor prin videoconferință².

Drept urmare, dotarea tuturor sălilor de ședințe (adică suplimentar 153 de seturi de echipamente de videoconferință și licențele software corespunzătoare) este absolut necesară pentru asigurarea accesului tuturor judecătorilor și justițiabililor la opțiunea de videoconferință, fără a fi constrânși de necesitatea planificării ședințelor de judecată reieșind din disponibilitatea sălilor de ședințe în care sunt instalate astfel de sisteme.

Adițional, unul din obstacolele valorificării depline a oportunităților oferite de sistemul de videoconferință este și reticența judecătorilor și justițiabililor cauzată de potențiala nerespectare a principiilor și particularităților de bază ale unui proces judiciar, dar și a drepturilor esențiale aferente procesului, și anume:

- (i) solemnitatea și publicitatea ședinței de judecată;
- (ii) localizarea și identificarea persoanelor care participă la ședință prin videoconferință;
- (iii) contradictorialitatea și circuitul documentelor în cadrul ședinței prin videoconferință;
- (iv) confidențialitatea comunicării cu avocatul;
- (v) asigurarea dreptului la interpret;
- (vi) deficiențele de ordin tehnic (calitatea sunetului, imaginii, dificultăți de conectare, defectarea echipamentului tehnic, lipsa conexiunii la internet, etc.).

Toate aceste aspecte trebuie abordate în ansamblu, iar riscurile urmează a fi mediate prin (1) dotarea corespunzătoare a sălilor de ședință, (2) angajarea și instruirea corespunzătoare a personalului tehnic în instanțe care să deservească și să asigure mentenanța echipamentelor dar și să faciliteze procesul de conectare în contextul ședinței de judecată prin videoconferință, (3) oferirea unui ghid pentru justițiabili care să explice cât mai simplu și accesibil pașii de urmat în contextul participării la ședința de judecată prin videoconferință, (4) comunicarea cât mai comprehensivă, pe înțelesul și aproape de necesitățile justițiabililor, judecătorilor și a profesioniștilor din domeniul justiției a oportunităților oferite de ședințele de judecată prin videoconferință.

² Raportul privind monitorizarea utilizării extinse a sistemului de videoconferințe, proiectul „Instanțe judecătorești model”.

PROVOCĂRILE PENTRU DEZVOLTAREA ȘI IMPLEMENTAREA SOLUȚIILOR DIGITALE ÎN DOMENIUL JUSTIȚIEI

1. **Lipsa resurselor financiare** pentru a face investiții și a dezvolta funcționalitățile necesare pentru sistemele din domeniul justiției și a asigura mentenanța continuă și sustenabilitatea acestora, precum și adaptarea la evoluțiile legale și procesuale.
2. **Procesele digitalizate nu au fost supuse procesului de reingenerie, simplificare, adaptare la mediul digital și posibilitățile oferite de tehnologie.** Sistemele copie *ad-litteram* prevederile legale, care sunt elaborate pentru procesul tradițional, cu limitările și constrângerile acțiunilor în lumea fizică. Respectiv, avem o complexitate care nu este argumentată și interfețe neprietenoase, complicate de înțeles pentru utilizatorii neavizați. În special, pentru componentele destinate utilizării de către justițiabili, acestea trebuie să fie la fel de simple și intuitive ca și acele soluții care se utilizează în viața cotidiană. De altfel, complexitatea crescută a soluțiilor informaționale se transformă într-o barieră în accesarea justiției și vine în contradicție directă cu scopul *de facto* urmărit – sporirea accesibilității justiției.
3. **Inexistența unei viziuni unice strategice asupra felului cum arată un sistem de e-justiție integrată, orientată pe cetățean** și care să cuprindă toți actorii sistemului, toate etapele procesului (spre ex. de la constatarea unei încălcări până la monitorizarea executării unei sancțiuni).
4. Din cauza faptului că sistemele au fost dezvoltate separat, în diferite perioade de timp, în lipsa unei arhitecturi care să unifice componentele din sectorul de justiție, dar și în **lipsa unui leadership pe domeniul e-justiției** care să își asume rolul de a coordona și monitoriza toate inițiativele de digitalizare pe domeniul justiției per ansamblu – sunt utilizate noțiuni distincte pentru aceleași concepte în diferite sisteme, sunt dublate funcționalități și module în diverse sisteme, diferite sisteme execută aceleași funcții, fapt care induce în eroare, creează confuzie pentru utilizatorii soluțiilor (judecători, justițiabili, reprezentanții profesiilor juridice), dar și potențialii donatori. Nu în ultimul rând acest fapt **subminează considerabil încrederea în soluțiile informaționale respective** și reduce semnificativ impactul investițiilor efectuate și a efortului depus.
5. **Reticența în a pune în producție sistemele dezvoltate** și menținerea lor în regim continuu de pilotare (pentru unele sisteme deja de mai bine de 10 ani). Efectul unei astfel de strategii este de fapt descurajarea utilizării soluțiilor în cauză, și din nou neîncrederea în aceste sisteme, inclusiv din partea donatorilor care nu au siguranța că suportul acordat va ajunge să fie valorificat deplin, să producă acea schimbare și să aducă valoare adăugată pentru grupurile țintă.
6. **Interoperabilitatea limitată sau chiar absentă a sistemelor din domeniul justiției.** Lipsa unei integrări mai strânse între sisteme și instituții publice face imposibilă desfășurarea pe deplin în format electronic a unei cauze sau a unui proces. Respectiv, procesele pe hârtie, de evidență, comunicare, etc. nu pot fi sistate, chiar dacă pentru anumite cauze acest lucru ar fi deplin realizabil.

7. **Lacunele din prevederile actuale ale cadrului normativ lasă loc de interpretare, nefiind univoce și neprescriind un comportament previzibil**, astfel încât acestea devin o barieră în fața valorificării corespunzătoare, dar și sunt un motiv al lipsei de voință de a ieși din faza de pilotare. Sistemele au fost dezvoltate fără a se ține cont de necesitatea de a integra utilizarea acestora în cadrul normativ (general și procesual), de a prescrie o conduită clară și fără interpretare pentru utilizatori, așa încât justițiabilii în primul rând să fie asigurați că cauza lor, indiferent de calea care a urmat-o (tradițională pe hârtie sau digitală) va fi tratată similar, urmate aceleași reguli și va avea aceeași finalitate.
8. **Lipsa unor programe de formare și educare continuă în rândul profesioniștilor din domeniul justiției** (judecători, grefieri, asistenți, avocați, procurori, etc.) **privind evoluțiile digitale și cadrul normativ asociat**. Drept urmare, noile concepte digitale (cum ar fi identitatea electronică, plățile electronice, cloud computing, schimb de date, împuterniciri de reprezentare electronice, etc.) nu sunt înțelese pe deplin, nici din perspectiva utilizării în activitatea de administrare a justiției, dar și cea spre exemplu de evaluare și administrare a probelor în contextul unei cauze concrete.
9. **Lipsa unor evaluări ale competențelor digitale ale profesioniștilor din domeniul justiției**, care ar permite adaptarea programelor de formare la necesitățile utilizatorilor și ar oferi o formare și cultură de background digital și ar spori înțelegerea și încrederea în soluțiile digitale.
10. Deși toți judecătorii dispun de semnătură electronică, totuși în cadrul legal **nu există obligația de a semna electronic actele emise**, chiar dacă ele ulterior sunt reflectate în PIGD și PNIJ. CSM, prin actele emise, încurajează deplin utilizarea semnăturii electronice și semnarea electronică a actelor judecătorești emise. Totuși, reticența judecătorilor persistă, fiind argumentată de diverse aspecte, cum ar fi lipsa de încredere în semnătura electronică, frica de compromitere a documentului electronic, neînțelegerea felului cum lucrează o semnătură electronică și, nu în ultimul rând, lipsa unor prevederi exprese în cadrul normativ procedural pe această dimensiune.
11. **Implicarea redusă a actorilor sistemului de justiție în procesul de digitalizare și dezvoltare a soluțiilor informaționale**. Pe de o parte, nu este clară măsura în care la etapa de proiectare a soluțiilor se ține cont de opiniile, necesitățile grupurilor de utilizatori care vor lucra ulterior cu aceste sisteme. Dar pe de altă parte, este redusă și disponibilitatea judecătorilor, spre exemplu, de a fi implicați în astfel de activități, din motivul lesne de înțeles al volumului mare de lucru. Totuși, o sinergie este imperativ a fi construită: sistemul judecătoresc trebuie să fie mai deschis să se implice în procesul de dezvoltare a soluțiilor tehnice cu care va avea ulterior de lucrat, să comunice problemele identificate, dar în același timp este imperativ de cealaltă parte să existe o reacție la problemele tehnice sau de proces escaladate, să nu fie sancționați judecătorii pentru inițiativele sau problemele escaladate, să aibă toată încrederea în faptul că sistemele sunt integre, iar activitatea lor nu va fi compromisă.
12. **Lipsa de resurse umane în domeniul justiției pentru administrarea soluțiilor informaționale și gestionarea utilizării acestora la nivel de fiecare entitate** (instanță, procuratură și altele). Soluțiile dezvoltate și propuse

spre utilizare nu au acoperire cu resurse umane calificate pe partea de administrare, mentenanță și suport atât la nivel central (spre ex. la nivelul AAIJ), cât și la nivel de entitate care utilizează (instanță de judecată). Nu există un centru de apel care să ofere ghidaj, consultații sau suport în depășirea unei dificultăți tehnice de utilizare a soluțiilor. Indirect, această situație alimentează deciziile de pilotare continuă a soluțiilor și amână deciziile mai hotărâte în acest sens, care ar aduce de fapt acea schimbare calitativă pe dimensiunea de e-justiție.

- 13. Informarea insuficientă sau lipsă privind soluțiile digitale din domeniul justiției.** Comunicarea la scară largă ar urma să țintească obiectivele: (1) de a spori gradul de utilizare a soluțiilor prin informarea masivă a populației privind soluțiile digitale care au fost dezvoltate și sunt în utilizare sau cele care optimizează activitatea din domeniul justiției; (2) de a crește încrederea în soluțiile digitale și conceptul de e-justiție prin înțelegerea modului cum funcționează aceste soluții, garanțiile care le oferă tuturor actorilor, beneficiile care le implică; (3) de a face advocacy pentru dezvoltarea și implementarea soluțiilor digitale orientate pe necesitățile actorilor din domeniu și în jurul conceptului de e-justiție orientată pe cetățean.

RECOMANDĂRI PENTRU SPORIREA GRADULUI DE DIGITALIZARE A JUSTIȚIEI

Tehnologia poate contribui nu doar la independența și eficiența actului de justiție și a sistemului în general, dar și la îmbunătățirea și facilitarea accesului la justiție pentru toate persoanele. Iată de ce digitalizarea trebuie să devină o prioritate a Ministerului Justiției pentru următorii ani.

Pentru a media provocările din spatele procesului de digitalizare a justiției și pentru impulsivarea utilizării soluțiilor digitale, IPRE propune următoarele recomandări:

- 1. Asumarea de către Ministerul Justiției a rolului de lider pentru digitalizarea întregului sector de justiție** și coordonarea procesului în modul corespunzător. În acest sens, abilitarea Ministerului Justiției este absolut necesară, în special din perspectiva resurselor umane care necesită a fi implicate. Coagularea unei unități de implementare care să servească obiectivului de dezvoltare a conceptului de e-justiție orientată pe cetățean este una din opțiuni. În caz contrar ar fi doar o asumare declarativă a acestui rol, care nu va contribui la investirea unui efort coordonat și concordat, precum și la construirea unui sistem integrat de e-justiție.
- 2. Dezvoltarea unei viziuni strategice unice** privind conceptul de e-justiție integrată, orientată pe cetățean și a unei **arhitecturi unice** care să implice toate modulele, sistemele și entitățile cu rolurile corespunzătoare pe dimensiunea de înfăptuire a justiției, să descrie obiectivul fiecărui sistem, să elucideze necesitățile care le soluționează și funcționalitățile fiecărei componente, să seteze rolul și perimetrul de acțiune a fiecărui actor din sistemul de e-justiție. Ministerul Justiției, în calitate de lider pentru digitalizarea justiției, trebuie să dezvolte acest concept arhitectural de e-justiție, caietele de sarcini respective,

În colaborare și cu implicarea, consultarea actorilor pe segmentele de desfășurare a justiției (MAI, PG, CNA și alți actori cu atribuții de desfășurare a UP; agenți constatați; instanțe de judecată; asistența juridică; executori; executare a pedepsei, probațiune, etc.), care vor sta la baza dezvoltării tehnice, dar și a dialogului cu comunitatea de donatori pentru a asigura investițiile necesare. Conceptul de arhitectură trebuie să prevadă un sistem integrat, cu o interoperabilitate sporită a resurselor informaționale și a componentelor, modulelor din domeniul de desfășurare a justiției, o colaborare a autorităților, pentru a asigura o acoperire a întregului proces de justiție, cap-coadă, o accesibilitate a sistemului și a interacțiunii în format digital pentru toți actorii și utilizatorii din cercul justiției, atât din perspectiva de desfășurare, dar și cea de administrare a justiției.

3. **Ajustarea cadrului legal** pentru a integra soluțiile digitale și reflecta conceptul de e-justiție, dar și pentru a înlătura barierele juridice de utilizare deplină a soluțiilor. Pe partea de soluții digitale în domeniul justiției, legislația trebuie să fie la fel de previzibilă ca și în toate celelalte cazuri. Aceasta trebuie să nu permită eschivări sau interpretări în defavoarea drepturilor justițiabililor sau să descurajeze utilizarea opțiunii de interacțiune digitală. O scanare de ansamblu a legislației aferente procesului de desfășurare a justiției este deci imperioasă pentru a opera acele completări și ajustări care să permită operarea sistemelor informaționale cu efecte juridice depline, nu doar în regim de pilotare. Cadrul legal trebuie să reflecte realitatea raporturilor juridice și a instrumentelor disponibile pentru părți, astfel încât integrarea soluțiilor digitale în cadrul normativ este imperativă pentru funcționarea lor și pentru opozabilitatea acestora.
4. **Consolidarea resurselor umane în domeniul justiției din perspectiva implementării sustenabile a conceptului de e-justiție.** Aici vorbim de câteva aspecte:
 - a) E necesar a fi alocate resursele financiare corespunzătoare pentru a atrage specialiștii care să asigure administrarea, mentenanța și dezvoltarea sistemelor din domeniul justiției, precum și implementarea unui model corespunzător de remunerare pentru a asigura atragerea și menținerea specialiștilor de înaltă calificare și integritate. La modul practic, se poate considera crearea a 3 echipe: echipa de administrare și mentenanță tehnică a sistemelor; echipa de suport (call-centru) a utilizatorilor sistemelor; echipa de coordonare și implementare a conceptului e-justiție (unitatea de implementare). Dacă primele două echipe ar trebui să fie create și finanțate din resursele publice, ultima ar putea fi creată și susținută financiar de partenerii de dezvoltare, ca element strategic și necesitate transversală pentru implementarea conceptului de e-justiție.
 - b) Introducerea mecanismului de evaluare constantă a competențelor digitale și a programelor de formare continuă privind soluțiile digitale și inovațiile digitale. Tehnologiile informaționale și soluțiile digitale sunt utilizate în diverse domenii și în diverse forme, devenind o parte integrantă a raporturilor juridice. Respectiv, cei care desfășurază justiția, trebuie să aibă o înțelegere deplină a acestor noi realități societale pentru a putea lua

decizii bine fundamentate și întemeiate, fără a leza drepturile participanților. Competențele digitale nu trebuie deci să se limiteze doar la utilizarea soluțiilor tehnice și sistemelor de specialitate ci trebuie să formeze și o cultură digitală.

- c) Susținerea și încurajarea liderismului digital în domeniul justiției prin promovarea și evidențierea exemplilor de succes și a reprezentanților care utilizează soluțiile digitale, contribuie la îmbunătățirea acestora, sunt deschiși să inoveze și ajusteze practicile de înfăptuire a justiției la noile realități tehnologice, profitând în așa mod de beneficiile tehnologiilor implementate.

5. **Atragerea de investiții prin consolidarea comunității de donatori, sub auspiciul Ministerului Justiției, în jurul conceptului de e-justiție.** Lipsa resurselor financiare a fost menționată constant drept o problemă care împiedică efectuarea de investiții pentru dotarea cu echipamente, digitalizarea proceselor și atragerea de resurse umane. Cert este însă faptul că în decursul anilor, investițiile pe dimensiunea de digitalizare a justiției au fost considerabile, inclusiv dotare cu echipamente tehnice, mai multe sisteme și soluții au fost dezvoltate. Totuși, în lipsa unei viziuni de ansamblu asupra digitalizării domeniului de justiție, a liderismului asumat pe această dimensiune și a verticalității în privința dezvoltării și utilizării soluțiilor digitale într-un mod integrat, multe din acele sisteme dezvoltate nu au ajuns să fie utilizate, iar altele satisfac necesități rudimentare sau au un impact periferic asupra domeniului, fiind în regim continuu de pilotare. În acest context, comunitatea de donatori alege să direcționeze fondurile pe domeniile în care necesitățile sunt mult mai clar conturate, documentate, expuse, promovate și susținute în mod asumat, inclusiv de factorul politic.

O dată cu cristalizarea unui concept unic de e-justiție ca sistem integrat, care să implice toți actorii domeniului, cu roluri clar definite, cu evitarea dublării de funcționalități, cu asigurarea unui cadru legal corespunzător care să susțină utilizarea soluțiilor digitale, dar și evidențierea liderului și coordonatorului pe digitalizarea justiției, încrederea în continuitatea activităților, în sustenabilitatea suportului și investițiilor în domeniul justiției, ar urma să crească. Cu toate acestea, trebuie să menționăm și faptul că statul nu poate doar să declare priorități. Or, o prioritate veritabilă este ceea ce se alocă resurse financiare din fondurile publice. Respectiv, atât timp cât digitalizarea domeniului justiției este o prioritate în contextul reformei justiției, asigurării independenței, integrității și accesibilității justiției, fonduri publice trebuie direcționate și alocate pentru a realiza obiectivele stabilite și atinge rezultatele propuse.

Adresa: str. București, 90, of. 20
mun. Chișinău, MD-2001
Republica Moldova

Tel.: +373 22 788 989

e-mail: info@ipre.md

web: www.ipre.md